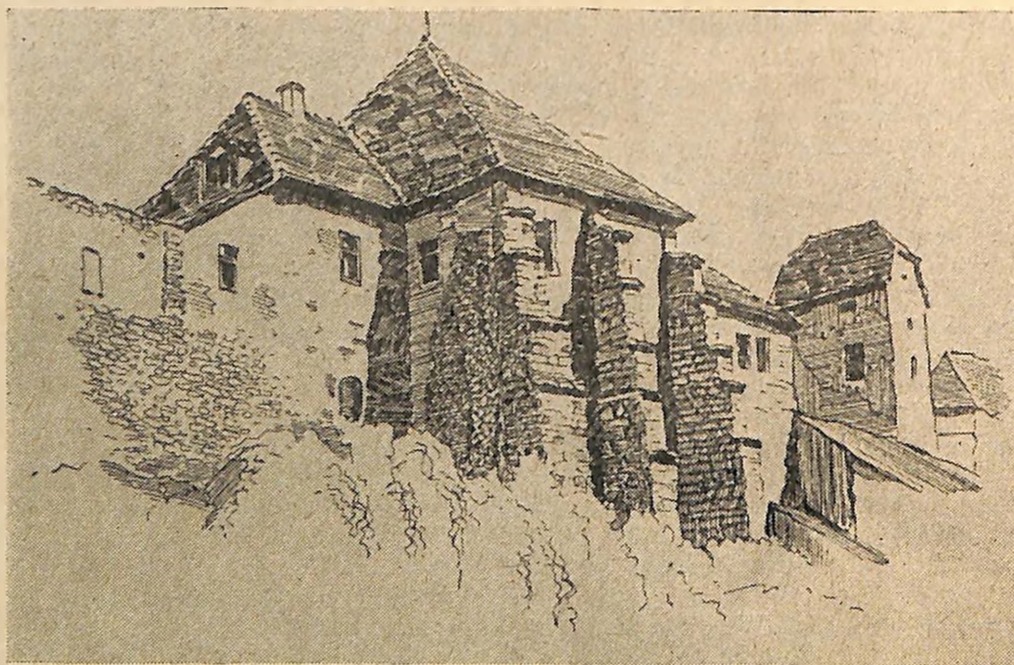

MARIBORSKI GETO

Najveće jevrejsko naselje u Sloveniji bilo je u Mariboru. Tu su Jevreji bili već u rimsko doba, no direktnih arheoloških ili istorijskih dokumenata za to zasad nema, ako izuzmemo nalaze rimskog novca po kućama geta.

Posle Seobe naroda javljaju se Jevreji u Mariboru u IX i X, a u većem broju u XII do XIV stoleću. Dolaze sa severa, uglavnom iz Nemačke.

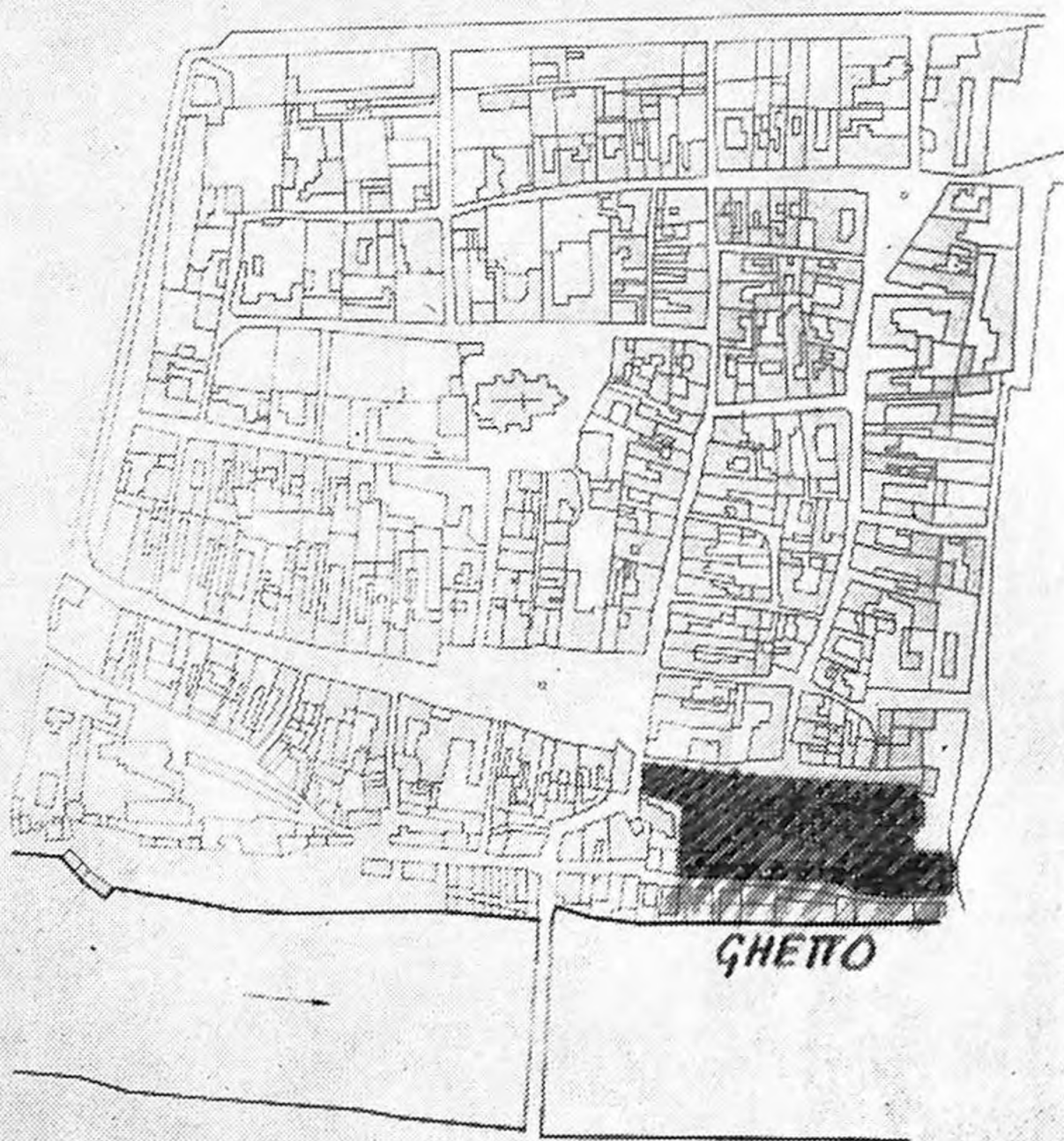

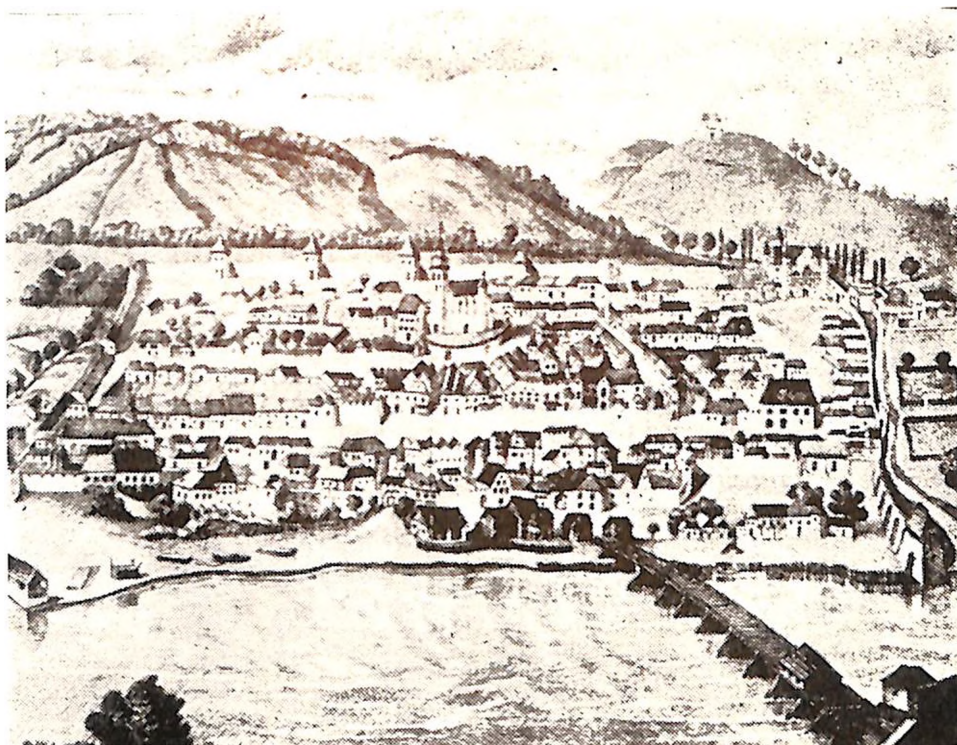
Sinagoga i „Židovska kula“ (pogled s Drave)

*) Ovaj tekst nema karakter ni pretenzije detaljnog prikaza istorije Jevreja u Mariboru, nego je samo kratak uvod uz ilustracije o sačuvanim zgradama mariborskog geta (prim. redakcije).

MARIBOR

KATASTER 1824

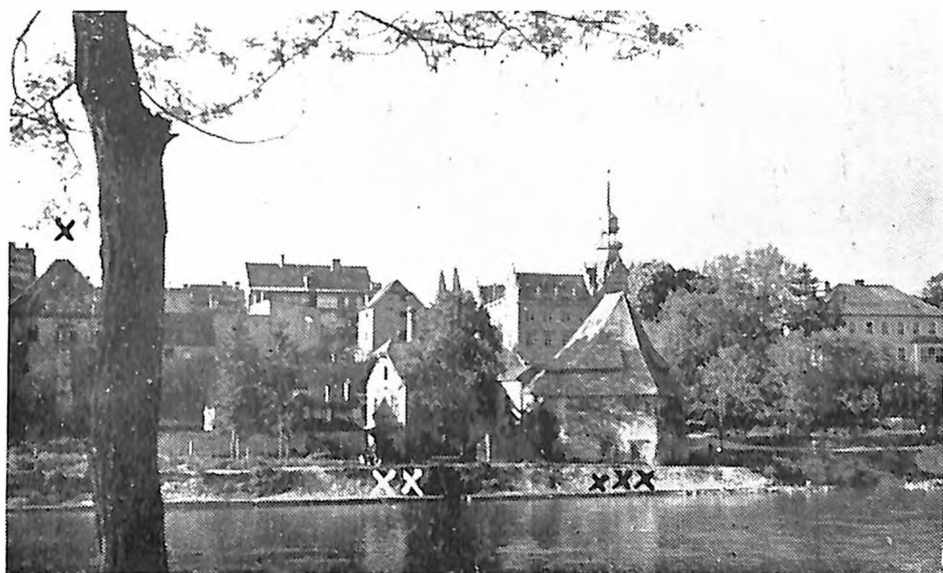

Panorama Maribora iz 1580 godine (Geto u prednjem desnom uglu zidina)

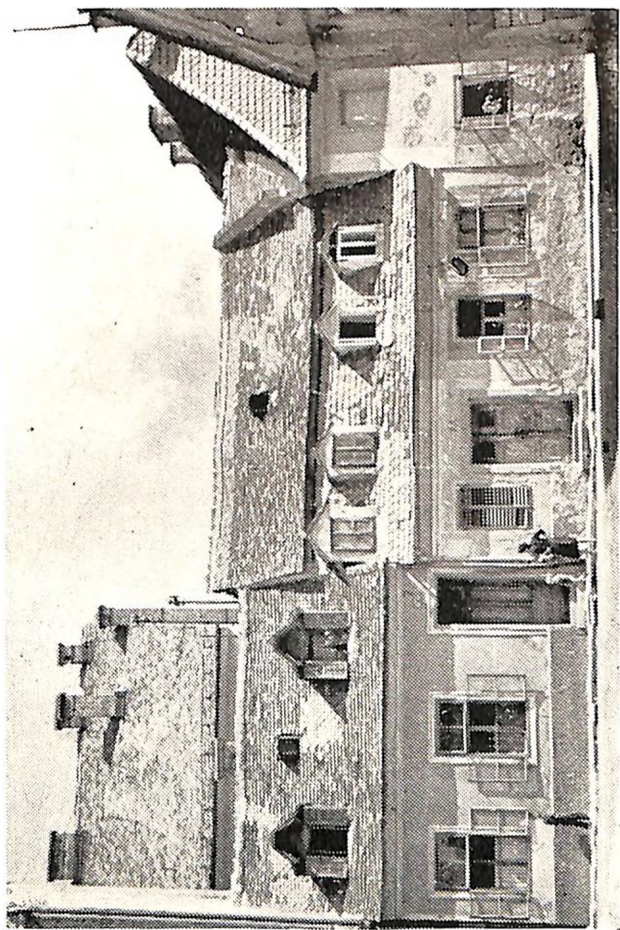
Avionski snimak Maribora iz 1940 godine: x Sinagoga; xx „Židovska kula“

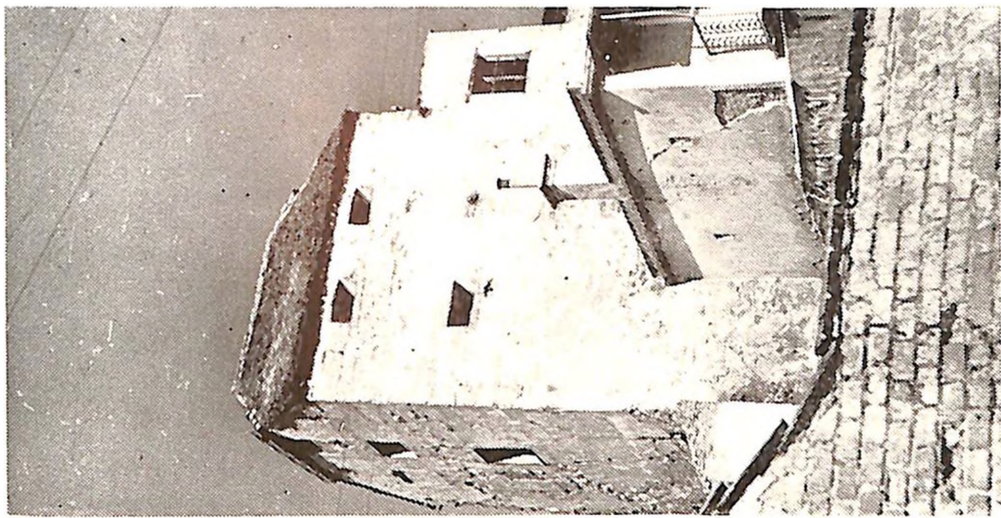
*Panorama Maribora sa Drave danas: x Sinagoga; xx „Židovska kula“;
xxx Kula za vodu*

Sinagoga u Mariboru, sa Drave

Stare jevrejske kuće iz XIV veka u Mariboru (današnje stanje)

„Židovska kula“ u Mariboru, sa istoka

O mariborskim Jevrejima govore stare poreske knjige, pogodbe o kupoprodaji, menice, dokumenti sa suda, stare hronike, pisma, dalje spis Terumat-hadešen, Pesakim-u-ketabim Izraela Isserleina (zvanog i Isserlein ben Petahja Mariborski, koji je bio zemaljski rabin za Štajersku, Korušku i Kranjsku 1427—1450).

Najstariji dokument koji govori o jevrejskoj četvrti u Mariboru datira iz 1277 godine. U početku XV stoleća geto zauzima najveći teritorij: „Židovska ulica“, „Ključavničarska ulica“, predeli oko „Glavnog trga“, „Tattenbachove“ i „Vetrinjske ulice“. Taj je predeo lociran u jugozapadnom delu gradskih zidina. Centar geta bila je Židovska ulica sa sinagogom (zgrada još stoji u Židovskoj ulici br. 4 i služi kao kleparska radionica). To je malo, jednostavno svetište, čija je unutrašnjost uređena prema propisima iz vremena Ezre. Na istočnoj strani u zasebnom prostoru odeljenom ćilimom nalazili su se zavetna skrinja, svitci Tore i sedmokraki svećnjak. U sredini mesto za čitanje Tore. Za žene bio je zaseban, ograđen prostor. Koliko možemo suditi po današnjim ostacima i slikama, sinagoga je bila bez dekoracija. Ispod sinagoge bilo je kupatilo sa tekućom vodom za ritualno kupanje. U blizini sinagoge nalazila se (verovatno u „Židovskoj kuli“) talmudska škola, sagrađena oko 1477. Na malom trgu ispred sinagoge održavana su savetovanja. Između svetišta i „Židovske kule“ smešteno je groblje. To je bilo protivu propisa: groblje ne sme biti uz sinagogu; no skućeni prostor iziskivao je takvo rešenje. Drugo, novije groblje nalazilo se na „Židovskoj njivi“ u Strmoj ulici. Danas još ima nekoliko nadgrobnih spomenika, koje je čuvao Mariborski muzej za celo vreme nacističke okupacije.

Za srednjovekovnu ekonomiku Jevreji su bili važni, jer su držali trgovinski i finansiski promet. Ostalim javnim službama i zanatima nisu se smeli baviti.

Mariborski Jevreji bili su, za razliku od ostalih jevrejskih grupa u Sloveniji, ekonomski veoma jaki, pa su konkurisali u bankarstvu čak i toskanskim bankarima. Bili su finansijeri raznih plemićkih porodica, koje su obično inscenirale progone kad bi došlo vreme plaćanja duga. Tako, naprimer, Herman II Celjski progoni Jevreje iz Celja (gde su sačinjavali skoro četvrtinu naseljenika) u Maribor. Osim toga Jevreji beže u Maribor iz Ljubljane, Ptuja i Radgone, a odlaze i dalje u Grac.

Mariborski Jevreji održavali su trgovačke veze od Italije do Mađarske, Austrije i Češke. Trgovali su uglavnom drvetom, konjima, sirom i vinom (lokalni proizvodi), a uvozili sukno, svilu, knjige, začine, zlatninu i dragulje (javljaju se i u zlatarskom zanatu, iako im je zabranjen). Ali Fridrih III zabranio je 1445 svu trgovinu, osim prodaje vina.

Kao ekonomski jaka zajednica mariborski Jevreji imali su priličnu ličnu slobodu i svoju samoupravu pod voćtvom rabina. Vrhovni rabin za Štajersku, Korušku i Kranjsku imao je sedište u Mariboru, a delokrug mu je sezao sve do Bečkog Novog Mesta.

Položaj mariborskih Jevreja počinje slabiti u početku XV stoleća. Na molbu zemaljskih plemića car Maksimilijan I 1496 godine izdaje ukaz da se Jevreji isele iz Štajerske i Koroške. Za taj ukaz plemstvo mu je moralo platiti. Jevreji su se iselili većinom u Trst, a i u Beč i Šopronjsku županiju.

To je, posle 250 godina života, bio kraj mariborskog geta.

BIBLIOGRAFIJA:

Baumgartner, Najdbe novcev v Mariboru (Kronika Slovenskih Mest, 1924); — Dr V. Trauner, Židje v Mariboru (ibidem 1936); — Zbornik za umetnostno zgodovino 1926; — Dr Arthur Mally, Buch der Stadt Marburg (Marburg 1906); — Topographia Ducatus Stiriae autore et delineatore Georgio Matheo Vischer; — Bogo Teply, Maribor (Založba Obzorja, Maribor 1955).